

**MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA TA'LIM BERISHDA
TRIZ TEXNOLOGIYASI METODLARIDAN FOYDALANISH**

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim-tarbiya berishda TRIZ texnologiyasi metodlaridan foydalanish xususida fikr yuritiladi. Bugungi kunda TRIZ pedagogikasi dunyoning rivojlangan davlatlari ta'lim tizimida allaqachon amaliyotga keng tatbiq etilgan. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ixtirochilik malakalarini shakllantirish ularni nafaqat maktabga balki, hayotga har tomonlama tayyorlashda ham muhim o'rin tutadi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, boshlang'ich maktab ta'limi, maktabgacha yosh, shaxs, TRIZ pedagogikasi, ixtirochilik masalalarini yechish nazariyasi, maktabga tayyorgarlik darajasi, ijodiy yondashuv, yaratuvchanlik.

O'zbekistonning siyosiy va iqtisodiy rolini kuchaytirish, uning aholisi farovonligini oshirishning asosiy sharti mamlakatning raqobatdoshligi o'sishini ta'minlashdir. Yuqori darajada rivojlangan mamlakatning asosiy raqobatdosh ustunligi uning inson salohiyatini rivojlantirish imkoniyati bilan bog'liq bo'lib, u asosan mamlakatning barqaror iqtisodiy o'sish manbai joylashgan ta'lim tizimining holati bilan belgilanadi.

Inson salohiyatini shakllantirishning boshlang'ich bosqichi maktabgacha ta'limdir, chunki rivojlanishning eng yuqori darajasi, individuallikning namoyon bo'lishi aynan maktabgacha yoshda sodir bo'lishi ma'lum. Bu yerda shaxsning poydevori qo'yiladi, asosiy ijtimoiy munosabatlar, dunyoqarash asoslari, odatlar intensiv ravishda shakllanadi, bilim qobiliyatlari, hissiy-irodaviy soha rivojlanadi, xilma-xil qarashlar shakllanadi.

Shu bilan birga, hozirgi bosqichda yagona ta'lim tizimining asosiy, zarur va ichki qimmatli bosqichi malakalari ijtimoiy-pedagogik, mazmun-uslubiy, tashkiliy va boshqaruv, huquqiy va moliyaviy-iqtisodiy rejalarda zarur davlat konsolidatsiyasini olmagan. Shu munosabat bilan maktabgacha ta'limning davlat

standartini belgilashda qiyinchiliklar yuzaga keladi. Maktabgacha ta'lim g'oyasining batafsil asoslanishi ham mavjud emas, chunki "maktabgacha ta'lim" O'zbekistonda ko'p yillar davomida faoliyat yuritgan va keyinchalik "maktabgacha ta'lim vazirligi" tashkil etilganligi maktabgacha ta'lim yo'nalishi takomillashtirilgan bosqichga o'ta boshladi.. 2018 yilda Maktabgacha ta'limi vazirligi bolalarning maktabga tayyorligi nuqtai nazaridan o'sib borayotgan tabaqalanishining dolzarb muammolarini hal qilishga qaratilgan "Ta'lim tarkibi va mazmunini takomillashtirish" loyihasini taklif qildi.

Maktabgacha ta'lim tizimining hozirgi holatini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda bolalarni maktabgacha ta'limdan boshlang'ich ta'limga o'tkazishda bir qator muammolar mavjud bo'lib, ular quyidagilarga bog'liq:

- bolaning maktabga tayyorligi uchun yagona mezon mavjud emas edi, shuning uchun bolalar boshlang'ich maktabga o'qish va hisoblash qobiliyatlari bilan kelishadi, ammo shu bilan birga, maktabgacha yoshdagi bolalar nozik vosita mahoratiga ega emas (35-40%), og'zaki nutq (60%), o'z faoliyatini tashkil qilish qobiliyati shakllanmagan (70%) va bu muvaffaqiyatli ta'lim faoliyatini ta'minlaydigan asosiy ko'nikmalar;

- aholining turli ijtimoiy guruhlar va qatlamlaridan bo'lgan maktabgacha yoshdagi katta yoshdagi bolalarning boshlang'ich imkoniyatlari har xil;

- so'nggi 5 yil ichida mamlakatda bolalarni maktabgacha ta'lim bilan qamrab olish darajasi kuchaymoqda (1995 yil - 24 foiz, bo'lsa 2018 yil 35 foiz, 2019 yil 50 foiz, 2020 yil - 60,6 foiz).

Bolalarni maktabgacha ta'limga jalb qilish muammosini hal qilish katta ijtimoiy ahamiyatga ega, chunki bola hayotining muvaffaqiyati uning darajasiga bog'liq.

Ijtimoiy-pedagogik darajadagi tadqiqot muammosining dolzarbliigi o'zgaruvchan iqtisodiy va ijtimoiy sharoitlarda o'rganishga va rivojlanishga tayyor shaxsni shakllantirishning ijtimoiy buyurtmasi bilan belgilanadi. Maktabga kirishda bolalar uchun "boshlang'ich imkoniyatlarni teng" ta'minlash. Bu besh yoshdan yetti yoshgacha bo'lgan bolalar uchun maktabga tayyorgarlik ko'rish

(ma'lum ko'nikmalarni shakllantirish) bilan emas, balki hayotning dastlabki yetti yilida bolaning umumiy rivojlanishi bilan ham belgilanadi. Maktabga tayyorlov guruhlarini tashkil etilib o'qitish ishlari olib borilmoqda.

Psixologik-pedagogik tadqiqotlar natijalari maktabgacha yoshdagi maktabga tayyorlov guruhi bolalarni o'qitish g'oyalarini ishlab chiqishga ma'lum hissa qo'shdi, ammo kam bo'lmagan dolzarb masalalar ushbu ishlar doirasidan tashqarida qoldi, bu TRIZ masallarini hal qilish dolzarbligini asoslaydi:

- bolani maktabga tayyorlash jarayonini o'rganishda individual va differentsial yondashuvlarni amalga oshirish borasida bolalarni ixtirochilik qobiliyatlarini shakllantirish; maktabgacha ta'lim tashkilotining rivojlanayotgan ta'lim makonini tashkil etishda maktabgacha yoshdagi bolalarni shaxsga yo'naltirilgan, rivojlantiruvchi TRIZ - ta'lim nazariyasini qo'llash;

- maktabgacha ta'lim va boshlang'ich maktab ta'limi maqsadlarini aniq belgilash;

- maktabgacha ta'lim tashkilotining rivojlanayotgan ta'lim makonini modellashtirish;

- bolaning maktabga tayyorligini ta'minlaydigan tashkiliy va pedagogik sharoitlarni yaratish;

- bolaning maktabga tayyorligi va maktabgacha yoshdagi bolalar uchun "teng boshlang'ich imkoniyatlar" mazmunini tushunish uchun yagona mezon tizimini yaratish zarurligi, bola maktabga kirganda kompetentlikka asoslangan yondashuv nuqtai nazaridan.

Maktabgacha yoshga moslashtirilgan TRIZ texnologiyasi bolani "Hamma narsada ijodkorlik!" Shiori ostida o'qitish imkoniyatini yaratadi.

TRIZ texnologiyasining noan'anaviy usullaridan foydalanish uni bolalar faoliyatining har xil turlarida, kundalik hayotda, kelajak hayotida ham qo'llanilishiga yordam beradi.

Bugungi kunda yurtimizda TRIZ texnologiyasi maktabgacha ta'lim tashkilotlari ishi tizimiga tatbiq etilmagan, chunki TRIZ dasturining mazmuni, shuningdek o'qitishning shakllari va usullari yetarli darajada ishlab chiqilmagan.

Shunday qilib, obektiv ijtimoiy sharoitlar maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy fikrlash, tasavvur va nutqini shakllantirishning samarali usullari va shartlarini izlash zaruriyatini tugʻdiradi.

Pedagogik tajribani taqdim etish shakli bu pedagogik texnologiya – taʼlim jarayonida tizimli ravishda qoʻllaniladigan taʼlim va tarbiya vositalarining toʻplami, maxsus shakllari va usullaridir.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda TRIZ asosida oʻqitish tajribasining amaliy ahamiyati:

1. Maktabgacha yoshdagi bolalar faoliyatining rivojlanish effekti va ijodiy xususiyatini taʼminlaydigan taniqli TRIZ texnologiyalarining metodlari va usullarining kombinatsiyasi.

2. Ishlab chiqilgan texnika va usullarni bolalardagi ijodiy fikrlash, xayolot, nutqni rivojlantirish samaradorligini oshirish, shuningdek, pedagoglarning oila bilan oʻzaro taʼsirini oshirish uchun taʼlim tashkilotlarida, oilada moslashtirish mumkin.

Maktabgacha yoshda bolaning bilish jarayoni hissiy va amaliy tarzda amalga oshiriladi. Har bir maktabgacha yoshdagi bola ozgina kashfiyotchidir, atrofidagi dunyoni quvonch va ajablanib kashf etadi. Bola kuchli faoliyatga intiladi va bu istakni soʻnishiga yoʻl qoʻymaslik, uning keyingi rivojlanishiga hissa qoʻshish muhimdir. Bolalarning faoliyati qanchalik toʻla va xilma-xil boʻlsa, u bola uchun qanchalik ahamiyatli va uning tabiatiga mos keladigan boʻlsa, uning rivojlanishi qanchalik muvaffaqiyatli boʻlsa, potentsial imkoniyatlar va dastlabki ijodiy namoyishlar amalga oshiriladi. Shuning uchun men katta maktabgacha yoshdagi bolalarni matematik tasavvurlarini shakllantirishda TRIZ metodlari va usullaridan foydalanishni muhim xususiyat deb bilaman.

Shuni hisobga olgan holda, mashgʻulotlar quyidagi qoidalarga muvofiq tuzilishi mumkin:

1. Minimal axborot aloqasi, maksimal mulohaza yuritish.
2. Muammoli vaziyatlarni muhokama qilishni tashkil qilishning maqbul shakli - bu aqliy hujum.

3. Tizimli yondashuv (dunyodagi hamma narsa bir-biriga bog‘liq va har qanday hodisani rivojlanishda ko‘rib chiqish kerak).

4. Bolaga mavjud bo‘lgan barcha aqliy operatsiyalar va idrok etish vositalarini bilish jarayoniga kiritish (analizatorlar, mustaqil ravishda tuzilgan sababiy xulosalar boshqalar).

5. Ijodiy tasavvurni faollashtirish juda muhimdir.

Xulosa qiladigan bo‘lsak, maktabgacha yoshdagi bolalarga ta’lim berishda TRIZ texnologiyasi metodlaridan foydalangan holda mashg‘ulotlar o‘tilsa, tarbiyalanuvchilarni nafaqat maktabga balki hayotga ham sifatli tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda biz farzandlarimizni tayyorini o‘zlashtiradigan qilib emas, o‘zgaruvchan dunyoga moslasha oladigan hamda ijodkorlik va yaratuvchanlik ruhida tarbiyalashimiz zarur.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 29 dekabrda Oliy Majlisga murojaatnomasi.

2. Maktabgacha ta’lim muassasalarining “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi. –T.: -2018.

3. Djumayev M., Bolalarda matematik tushunchalarni rivojlantirish nazariyasi va metodikasi. – T.: “Ilm ziyo”. 2005, 4 - b.

4. Гин С.И. Мир фантазии. – М.: 2000.

5. Корзун А.В. Весёлая дидактика: элементы ТРИЗ и РТВ в работе с дошкольниками. М.: - 2000, ст-7.

6. <http://www.altshuller.ru/triz/>